

MİHRİ MÜŞFİK AND HALE ASAF; BOHEMIA ART LIVES WHOSE WORTHS ARE UNPAID

MİHRİ MÜŞFİK İLE HALE ASAF; BEDELİ ÖDENMİŞ BOHEM SANAT
YAŞAMLARI

Ali Asker BAL¹

Abstract

As an aunt and niece, Mihri Müşfik and Hale Asaf are the first women representative of painting art in Turkey. Both led hard lives in their own country and their lives ended up tragically abroad. Mihri Müşfik went to Roma, giving up the Directorate of Girl Art Academy and there lived with Gabriele D'Annunzio, who was the famous poet of Italian Fascism. Hale Asaf, on the other hand, became lover of Antonio Aniante, who settled down in Paris after escaping from Italian Fascism. These concubinages, which look like ordinary, are remarkable in terms of including some complicated and complex situations. These tumultuous and contradictory relationships in both women artist's lives left their mark on their daily lives. This article aims to shed light on their opposite individual behaviours and their concurrent relationships which are the first prototypes of the attitude of independent and free artist.

Keywords: Mihri Müşfik, Hale Asaf, Gabriele d'Annunzio, Antonio Aniante, Art.

Özet

Mihri Müşfik ile Hale Asaf, teyze-yeğen olarak Türkiye resim sanatının ilk kadın temsilcileridir. Her ikisinde kendi ülkelerinde başladıkları zorlu sanat yaşamları yurtdışında trajik bir biçimde son bulmuştur. Mihri Müşfik, Kız Sanat Akademisi müdürlüğünü bırakarak gittiği Roma'da İtalyan faşizminin ünlü şairi Gabriele d'Annunzio ile yaşamıştır. Hale Asaf ise burslu olarak gittiği Paris'te İtalyan faşizminden kaçan şair Antonio Aniante ile yaşadı. Sıradan gibi görülen bu beraberlikler, anlaşılması ve çözülmesi güç karmaşık bazı durumları içermesi açısından dikkat çekicidir. Her iki kadın ressamın yaşamlarındaki bu çelişkili ve çalkantılı ilişkiler sanatları ve günlük yaşamlarına damga vurmuştur. Bu makale, bağımsız ve özgür sanatçı duruşunun ilk örnekleri olan bu iki ressamın birbirine zıt bireysel tavırları ve kesişen ilişkilerine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mihri Müşfik, Hale Asaf, Gabriele d'Annunzio, Antonio Aniante, sanat.

¹ Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, Mardin, aliasker.bal@gmail.com

Giriş

Çağdaş resim sanatımızın tarihi Osmanlının son dönemlerine kadar gerilere götürülebilir. Eğitim sisteminin tümüyle askeri okullara; dolayısıyla erkeklere göre programlandığı bu dönemde özellikle sanat alanında bir avuç kadının eğitim alanındaki hak arama çabaları anılmaya değerdir. Bu kadınlardan Mihri Müşfik, Müfide Kadri ve Hale Asaf, destansı çabaları ve çok genç yaşta yaşamlarını yitirmeleri nedeniyle önemli isimlerdir. Bu kadın sanatçılar, Osmanlının son yıllarında meşrutiyetle birlikte hızlanan yenileşme ortamında, modern kadın imgesinin de ilk temsilcileridir. Mihri Müşfik ve özellikle Hale Asaf, sanatçı kişilikleri ve sanatsal üretimleriyle, Avrupa ve Amerika'daki çağdaşlarıyla paralel bir gelişim çizgisi yakalamışlardır.

Resim 1: (Solda) Hale Asaf, *Otoportre*, Tuval üzerine yağlıboya, 50X36 cm. Emel Korutürk Koll. **Resim 2:** (Sağda) Mihri Müşfik, *Otoportre*, Kağıt üzerine pastel boya.

Çağdaş resim sanatımızı dünyanın belli başlı sanat merkezlerinde (Paris, Berlin, New York, Roma) en iyi şekilde temsil eden bu kadın ressam kuşağı hakkında elimizde hemen hiç bir kaynak yoktur. Aynı yıllarda birlikte yaşadıkları kişilerle gerçekleştirmiş az sayıda görüşme notları ve son yıllarda henüz yeni başlayan araştırma sonuçları dışında çok az bilgi ve belge vardır. Benzer şekilde, yaşamlarının son yıllarında yurt dışında olan ve yaşamlarını orada yitiren bu sanatçıların çok az yapıtı günümüze kadar gelebilmiştir.

Bu inceleme, Mihri Müşfik ile Hale Asaf'ın yurt dışında farklı sanat merkezlerinde (Paris ve Roma) yaşadıkları yıllardaki sosyal ilişkilerine odaklanmaya çalışacaktır. Teyze (Mihri) ve yeğen (Hale), Osmanlının son dönemi ve Cumhuriyet'in kuruluş hazırlıklarının başladığı yıllarda, daha önce sık seyahat ettikleri bu merkezlerde yaşama kararı almışlardır. Mihri Müşfik Roma'da, faşist Mussolini rejiminin ünlü şair Gabriele d'Annunzio ile yaşamaya başlarken; yeğen Hale Asaf ise Paris'te herşeyden habersiz ve teyzesine nazire yaparcasına, İtalyan faşizminden kaçan edebiyatçı Antonio Aniante ile sevgili olur. Bu iki İtalyan şair ve edebiyatçının yaşamlarları da tıpkı Mihri ve Hale'nin ki gibi şaşırtıcı bir çizgide ilerlemiştir. Daha önce ülkelerinde kitapları aynı yayınevinde yayınlanan d'Annunzio ile Aniante, İtalya'da faşizmin yükselişi ile birlikte farklı yönere savrulurlar. d'Annunzio, entellektüel yeteneğini faşizmin hizmetine sunarak Mussolini'ye yol gösterici biri olurken, siyasetle hiç ilgisi olmayan Aniante, Mussolini eleştirisi yaptığı kitap nedeniyle karşı cephede yer alır ve kısa bir süre sonra ülkesini terk ederek Fransa'ya kaçmak zorunda kalır. Hale ile ilişkileri devam ederken, Aniante, Paris'e kaçmak zorunda kaldığı Mussolini

kitabından sonra, bu kez d'Annunzio hakkında bir inceleme kitabı üzerinde çalışmaktadır. Roma'ya gitmeden ve d'Annunzio ile yaşamadan önce Mihri Müşfik'in İstanbul'daki en sadık dostu ve entellektüel arkadaşının şair Tevfik Fikret olması ise durumu iyice karmaşıklaştırmakta ve bambaşka bir ironiye işaret etmektedir.

Mihri Müşfik ile Hale Asaf'ın ülkelerinde yeni bir cumhuriyet kurulurken, tercihlerini yurt dışında yaşamak yönünde yapmaları ilginçtir. Yine sosyal ilişkilerinde son derece zıt yönde birlikteliklere yönelmeleri üzerinde düşünmeyi gerektiren bir durumdur. İncelememizde Mihri Müşfik ve Hale Asaf hakkında dergi ve gazetelerde yayınlanan yazı, bir kaç kitap ve yapıtlarının değerlendirilmesi ile söz konusu bu sorulara yanıt aramaya çalışacağız.

Hale; Yoksul Kulübelerde 'Sızılı Bir Yürek'

Mihri Müşfik ve Hale Asaf, II. Abdülhamit'in paşalarından, Osmanlı burjuvazisine mensup bir aileden gelen, Asaf Paşa'nın kızı ve torunu olarak dünyaya geldiler. Asaf Paşa'nın sarayda zehirlenerek katledilmesi, ailenin daha sonra yaşayacağı trajik bir çok olayın ilki olarak kaydedilebilir. (Toros, 1988: 82) Hale Asaf, Mihri Müşfik'in ablası Enise'nin kızıdır. Enise, 'avare bir yaşam sürerken' İsviçre'ye gider ve 1925'de Bale Senatoryumu'nda veremden ölür. Osmanlıda kadınlar adlarının yanına baba ve kocalarınınkini de aldıkları için Müşfik ile Asaf yerine, sadece Mihri ve Hale demeyi yeterli göreceğiz. Hale, daha küçük çocukken yaşadığı rahatsızlıklar ve geçirdiği ameliyatlar nedeniyle acı dolu bir yaşam sürdürür ve bu durum iç dünyasında fırtınalar koparır. Henüz 5 yaşındayken ciğerlerinden on kist alınır. (Sarp, 2011: 67) Buna, küçük yaşta anne ve babasının kendisini terketmesi de eklenince geriye tek kurtarıcısı olan resim kalır ve sanat, onun yaşamının biricik amacı haline gelir.

Hale, 1919 yılında Roma'daki teyzesi Mihri'nin yanına gider ve resim eğitimine başlamak ister. Mihri, buna karşı çıkar ve yeğenini bundan vazgeçirmek için şöyle bir konuşma yapar:

"Ben resim yaptırda ne oldu? Sanat karın doyurmuyor! Parasızım. Senelerce çalıştım, üstelik sıhhatimi kaybettim. Hele gözlerim hiç görmüyor... Ben güzelim, başımın çaresine bakarım, sen de o da yok! Bizim ailenin yegane özelliği inadıdır. Ben her şeyde olduğu gibi sanat hayatım boyunca, inadımla yaşadım. Bu gün, buna, bin kere pişmanım!" (Pelvanoğlu, 2007: 52)

Mihri, bu konuşmasındaki, "ben güzelim, başımın çaresine bakarım" sözlerine uygun bir yaşam sürdürür ve kendisini bekleyen trajik sona doğru ilerlerken, Hale, bu sözlerden ikna olmaz ve 1920'de Paris'e, sanatın kalbi olan Montparnasse'a giderek Namık İsmail'den ders almaya başlar. Ardında da 1921'de Berlin Güzel Sanatlar Akademisi sınavlarını kazanır. Burada hastalığı yeniden nükseder ve geçirdiği ameliyat ile bir göğsü alınır. Henüz 16 yaşındadır ve aynı okulda birlikte ortak dersler aldığı Fikret Mualla'da vardır. Mualla ile aralarında yakınlaşma olur ama Hale'nin sağlık sorunları ve bunlardan kaynaklı gerginliği nedeniyle bu ilişki başlamadan biter. Bir süre sonra Paris'te tanıştığı seramikçi ve ülkemizdeki ilk özel galeri sahibi olan İsmail Hakkı Oygur ile evlenir. Bu evlilik kısa sürer. Daha sonra yurda döner ve toplumda öncü-kadın ressam olma çabasını diğer sanatçılarla birlikte *Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği*'ni kurarak gösterir. Osmanlıda başlayan modernleşmenin ilk kadın temsilcilerinden biridir. Moda, giyim-kuşam, eğitim gibi konularda öncü bir kadın figürü olur. Bir süre Bursa Kız Öğretmen Okulu'nda öğretmenlik yapar. 1930'da tekrar Paris'e gider.

Çağdaş pek çok sanatçı klasik veya izlenimci çalışmalar yaparken, Hale, daha baştan kübist çalışmalara yöneldi. Modern Avrupa resmine paralel bir gelişim çizgisinde hareket etti. Kendini geliştirmek için sürekli çalışan Hale'nin oto portre, portre, peyzaj

ve ölü doğalarında (natürmort) kübist akımın etkileri belirgindir. (Resim 1) Paris'te kaldığı yıllar Antonio Giacometti, Fernand Leger, Georgio Chirico gibi çağdaş Avrupa sanatının önemli temsilcileriyle entellektüel bir ilişki içinde oldu. Aynı yıllarda, Paris kültür yaşamının bir parçası olan Abidin Dino, Hale için "sanat fedaisi ve büyük ressam" diyordu. (Aksel, 2011: 95) Adnan Turani ise *Dünya Sanat Tarihi* adlı kitabında Hale'yi, devletin resmi grubu gibi çalışan ressamlar topluluğu olan 'D Grubu' dışında kalarak, resimde bireysel bir üslup geliştirenlerin başında geldiğini yazar. (2004: 672) Sezer Tansuğ ise, Hale'nin erken ölümünün Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği'nin dağılmasında etkili olduğunu belirtir. (1996: 170)

Fotoğraf 1: Hale Asaf

Fotoğraf 2: Antonio Aniante

Hale Asaf, 1930'da Paris'e döndükten bir süre sonra Mussolini faşizminden kaçmış olan İtalyan edebiyatçı Antonio Aniante ile tanışır. (Fotoğraf 1-2) Aniante, Asafa birlikte Paris'te yaşamayı teklif eder ve müdürü olduğu Galerier Librarie Jeune Europe'de birlikte çalışmaya başlarlar. Aniante, Mussolini ile ilgili kitabını yazdıktan sonra kendisiyle yapılan bir söyleşide Hale ile olan tutkulu birlikteliğini şöyle anlatır:

"Yapayalnız mı kalmıştım? Hayır. Bir kişi hayatıma girmişti birdenbire, harika bir insan, bir ressam, bir Türk kıızı olan Hale Asaf...O en zor günlerimde, en umutsuz bir anda kurtarmıştı beni. Hem de Hale, Mussolini ile kavgamı tam olarak anlamış, benimsemişti...İtalya'da Mussolini neyse, Almanya'da Hitler'in aynı şey olduğunu biliyordu. Berlin'de Nazilerin ortaya çıkışına tanık olmuştu." (Pelvanoğlu, 2007: 95)

Türk hükümetinin yurda dön çağrısına yanıt vermeyen Hale'nin Maarif Vekaleti'nden aldığı bursu kesilir. Avrupa'daki savaş ve kriz nedeniyle 1934'de galeri kapanır ve ekonomik sıkıntıları başlar. Aniante, Mussolini aleyhine yazdığı kitap ve yazılar nedeniyle ülkesinde yasaklıdır. Aynı günlerde bir mucize olur ve Hale'nin yaptığı Arnuvutluk kralı Zogo'nun portresinin parası gelir ve geçici bir rahatlama yaşarlar. (Pelvanoğlu, 2007: 46) Hale'nin sağlığının etkisiyle Aniante ile ilişkileri kötüleşmeye başlar. Hale'nin gitgide kötüleşen sağlığı ve yaşadıkları maddi yoksunluklar onu mutsuz ve hırçın yapmakta ve Aniante ile sonu gelmeyen tartışma ve kavgalar yaşamasına neden olur. Aniante, ölüm döşeğinde bile büyük bir umutla iyileşeceğini bekler. Her ameliyattan son Hale'nin "bu son!" deyişine iç geçirmekle yetinir. 1938'de 33 yaşındayken yaşamını yitiren Hale Asaf'ın ardından Aniante'nin kaleme aldığı *Vaktinden Evvel Yaşlanmış Bir Gencin Hatıraları* başlıklı yazı ilişkilerinin bir özeti gibidir:

“Laennec’e gitmeye cesaret edemedim. Hale’nin naaşını görmek istemedim, ona dair son canlı hatıram, beni öpüşü ve bana gülüşüydü. İkinci ameliyattan bir kaç gün önce son kez bir kağıdın üzerine, kollarında bir bebekle çiçekler ve kuşlar arasında Meryem resmi çizmişti; müslüman olduğu halde benden hristiyanlığı anlamasını ve sevmesini öğrenmişti. Montparnasse’tan arkadaşlar onu çiçeklerle kapladılar. Paris gazeteleri, şarkın mavi semalarında göç etmiş bu kırlangıcı, bu son derece hassas ve eşi bulunmaz yetenekteki sanatçıyı, Türkiye Türkiye olalı sahip olduğu tek kadın ressamı elemle andılar. Hale’yi Laennec’ten ebedi istirahatine, uzak Thiais Mezarlığı’na taşıyan sade ve hızlı arabayı takip ettik, Montparnasse’ın kafelerinin önünden geçtik. Trafik polisi bizi meşhur kavşakta durdurdu; teraslarda oturmuş sanatçılar ayağa kalkıp şapkalarını çıkardı. Çoğu, onu son kez selamlayan arkadaşlarıydı. Hale, içindeki kutsal sanat ateşini beslemiş olan mahallesinden son kez geçmektedir; yüreğinin ta derinliklerine işlemiş o sanat, ömrünü yedi seneden fazla uzatmıştı.” (1939: 30)

Hale, kanser olduğunu gizlemiş, Aniante yıllarca onun verem olduğunu sanmış ve iyileşeceği umudunu hep korumuştur. Aniante, Hale’nin ölümü sonrası tüm resimlerini Türkiye’ye vermeyi önermiş ama resmi makamlar buna herhangi bir yanıt vermemiş; ayrıca ölümü sonrası anısına açmak istediği sergi de ilgisizlik nedeniyle gerçekleşmemiştir. Resimlerinin büyük bir kısmı Aniante’de kaldı ve bunların kaderi bilinmemektedir. Aniante’in kendisinde kalan resimleri ikinci dünya savaşında emanet bıraktığı bir arkadaşının bunları koruyamadığı ve resimlerin zarar gördüğü veya kaybolduğu sanılmaktadır.

Hale ve Aniante’nin Paris’in bir Noel gecesi, parasızlık nedeniyle evlerinden kovuldukları ve Vanue adlı mahallede Hitler’den kaçan Yahudiler’in yaşamakta olduğu derme çatma tenekelerden yapılmış kulübemsi bir yere sığınmalarını Aniante, Abidin ile Güzin Dino’ya şöyle anlatır:

“Dam, bir takım tenekelerden ibaret, yatağımız filan yok, yere bir hasır serdik, ortalık soğuk mu soğuk...İki buçuk kırık dökük eşyamızı bir el arabasıyla taşımıştık oraya kadar. Hale de itiyordu arabayı. Ağır mı ağır, tepeleme tuvaller, rezalet. Paris kenti Noel gecesi sabaha kadar eğlenirken, biz soğuktan titreyerek, birbirimize sarılarak sabahladık, aç...” (Pelvanoğlu, 2007: 99)

Aynı tarihlerde Mihri’nin; “villa denemez; basbayağı saray yavrusu” diye tarif ettiği *Villa d’Annunzio*’da Gabriele d’Annunzio ile birlikte yaşamakta ve burayı adres gösterek bastırıldığı kartvizitle kendisine gelen sipariş portreleri çalışmaktadır. (İleri, 1998: 57)

Mihri; Sırça Saraylarda ‘Ölü Bir Kelebek’

Sanat ve Folklor adlı kitabında Malik Aksel, dönemin ressamlarından Sururi Taylan’ın Mihri’yi ilk defa görüşünü ilginç bir anekdotla anlatmaktadır. Şehzadebaşı’nda Çukur Muhallebici karşısında Zühal Kırtasiye, resim malzemelerinin satıldığı ilk mağazadır. Bir gün dönemin ressamlarından Sururi Taylan, burada vitrinde yer alan resimlere göz gezdirirken, o zamanlar ‘arabesk’ denilen belinden büzgülü, etekleri sırmalı çarşafa bürünmüş bir genç kadını gördüğünü şu cümlelerle anlatır:

“Ben başımı çevirip bu genç kadına baktığım zaman sanki kara bulutlar arasında bir ay görmüş gibi oldum. Kara kaş, kara gözlerini çevreleyen aydınlık, zarif, manalı bir yüz beni şaşırttı. O zamanlar sokağa yalnız çıkamayan, hele dükkanlara giremeyen bir kadın nasıl pervasız, çekinmeden buraya gelebiliyordu! Aldığı boya ve fırçaları çantasına yerleştiren bu hanım, Hakkı Bey’e (mağaza sahibi) bir avrupalı gibi selam vererek mağazadan ayrıldı. Dayanamadım, Hakkı Bey’e bu hanımın kim olduğunu sordum. Hakkı Bey’de ‘İtalya’da resim tehsil etmiş Mihri Müşfik Hanım’ diye açıkladı. Bazı İstanbul

hanımları vardır; bunları tepeden tırnağa bir çuval içine koysanız yine de güzellikleri belli olur. İşte bu hanım da böyle. Arabesk denilen bu çarşaf içinde güzelliği kaybolmuyor, hatta daha da zarif bir hal alıyordu.” (2011: 46-47)

Mihri, şehzade Selim’in eşi Eflakyar hanımla aracılığıyla yaptığı resimleri Abdülhamit’e gösterince, saray ressamı Fausto Zonaro’nun öğrencisi oldu. (Açba, 2010: 18) Sarayla yakınlığı nedeniyle imtiyazlı biri olarak sosyal yaşamda etkin bir kadın oldu. (Resim 2) Daha sonra bir İtalyan müzik şefinin peşine takılarak Roma’ya kaçtı. Oradan Paris’e geçen Mihri, Sorbonne Üniversitesi’nde siyaset bilimi okuyan Selami Bey ile evlendi. 1913 yılında yurda dönerek Kız Öğretmen Okulu’nda çalışmaya başladı.

Sanat ve Folklor’un başka bir bölümünde ise Aksel, Osmanlının son yıllarında meşrutiyetle birlikte gelişen özgürlükçü ortamı bir fırsat olarak değerlendiren Mihri’nin dönemin Maarif Nazırı’nın (eğitim bakanı) odasını basarak ve masasına yumruğunu vurarak kadınlar için sanat akademisi istemesini şu diyalogla anlatır:

“Bir gün Mihri doğruca Maarif nazırı Şükrü bey’in huzuruna çıkarak;

- Muhterem Nazır Beyefendi, memlekette meşrutiyetle birlikte hürriyet, müsavat (eşitlik), adalet, uhuvet (kardeşlik) geldi, ama bütün bu nimetlerden sadece erkekler istifade ediyor. Kadınlar hala olduğu yerde, bir adım bile ileri gitmiş değiller. Acaba bu imtiyaz nereden geliyor?

-Ne demek istiyorsunuz hanımefendi?

-Bu gün her yerde müsavat ve adaletten söz ediliyor. Fakat İnas (kız) Sanayi-i Nefise Mektebi nerede? Hep yapılanlar erkekler için!” (2011: 47)

Mihri’nin mücadelesi sonucu Gedikpaşa’daki eski Güllü Agop Tiyatrosu karşısındaki iki katlı binada İnas (kız) Sanayi-i Nefise Mektebi açılır. Mihri, İnas Sanayi-i Mektebi’ndeki öğrencilerine Avrupa’da gördüğü eğitimle eşdeğerde bir program uygular. Canlı model çalışmaları bu programın bir parçasıdır. Erkeklerin devam ettiği Sanayi-i Nefise’de canlı model yok iken, Mihri buna cesaret eder ve hamamlardan topladığı Rum ve Ermeni natırları canlı model olarak kullanır. Okul yönetimindeki ve Maarif’teki erkek yöneticilerin baskısı üzerine ise erkek model olarak, yaşlı olması koşuluyla, ancak yüz yaşındaki Zaro Ağa’yı getirebilir. Genç öğrenciler bu yaşlı bedeni çizmek istemeyince de başka bir çözüme yönelerek Arkeoloji Müzesi’nden heykeller getirerek model gereksinimini karşılar. Yoğunlaşan atölye baskınları ve sansürü de heykellere peştemal bağlayarak boşa çıkarır. (Aksel, 2011: 43) Yine öğrencilerin dışarıda peyzaj çalışmasının bu topraklardaki tarihi Mihri ile başlar. Başka bir ilkte Bomonti’de kiraladığı bir evi atölye ve galeri olarak düzenlemesi ve böylece sanat yaşamının özgürlük sınırlarını daha da genişletmesidir. O dönemde çarşafı bir kadın resmi bile yapılamazken Mihri, Şişli’deki evinde açtığı bir sergide saray haremine ait bazı dekolte kadın resimlerini sergileyebilmiştir. Sezer Tansuğ, Mihri’nin İnas Sanayi-i Nefise’de tüm baskılara karşı güçlü iradesi ve zeka dolu kişiliği ile direndiğini belirtir. (1996: 137) Mihri’nin kız sanat okulunda canlı model çalıştırması, erkek sanat akademisindeki öğrencileri de başkaldırmaya iter ve okul müdürü Osman Hamdi’den model talep eden bir isyan başlatırlar. Bu isyana yolaçan bir diğer olay ise Paris’te burslu okuyan Nazmi Ziya Güran’ın, Sanayi-i Nefise’nin o zamanki öğrenci temsilcisi Ruhi Arel’e yazdığı bir mektuptur: “Siz daha orada tozlu alçı parçalarının, şalvarlı, yamalı, gömleklili küfecilerin resimlerini yapın; biz burda Venüs gibi kızların hem de çıplak resimlerini yapıyoruz. Siz daha uyuyun bakalım!” (Aksel, 2011: 42)

Mihri’nin edebiyata düşkünlüğü onu dönemin ünlü şair-yazarı Tevfik Fikret’le güçlü bir dostluğa götürür. Mihri’nin İstanbul’da portrelerini yaptığı ünlüler arasında filozof Rıza Tevfik’de vardır ve olasılıkla Mihri’yi Tevfik Fikret’le tanıştıran da Rıza Tevfik olmalıdır. Tevfik Fikret, Abdülhamit döneminin en gözüpek isyancıları, padişaha

bombalı suikast düzenleyen Ermeni eylemciler için övgüler yazmış olan uslanmaz bir muhalif, Galatasaray Lisesi'nin müdürü, dizeleri dilden dile dolaşan bir şair; yeri geldiğinde eleştirilerinden tanrının bile nasiplendiği korkusuz biridir. Fikret, Osmanlının istibdat (baskıcı ve yasadışı) döneminde, yıllarca göz hapsinde tutulmuş, defalarca tutuklanmış ve sorguya çekilmiştir. Kendisini dış dünyaya vurmuş, yıllarca süren seyahatlere çıkmış bir maceraperest olarak Mihri'nin, çilekeş bir iç göç yolcusu olan Fikret'le karşılaşması verimli bir dostluğun başlangıcı olur.

Mihri, Fikret'in Aşiyân'daki evinin giriş katında pirinç bir mangalla ısınan salonda başbaşa oturup konuşurken; savaş devam ediyor, Çanakkale'de yüzbinlerce asker birbirini boğazlamakta, İstanbul endişeli bir bekleyiş içindedir. İki de evil olan Mihri ve Fikret, hem resim yapıyor hem de toplumsal sorunlar üzerinde görüş alışverişinde bulunuyorlar. Sokaklarında Fransız ve İngiliz askerlerinin dolaştığı İstanbul'da, İttihatçılar ülkeyi terketmiş, yakalananlar yargılanıp sürgüne yollanmış, Mihri de İttihatçılarla olan ilişkisi nedeniyle basının diline düşmüş ve kısa bir süre sonra Roma'ya kaçmıştır. Ölümünde de yanibaşındadır ve Fikret'in yüz maskını alır.

Mihri, evli olduğu Selami Bey'le boşandıktan sonra Roma'da ünlü kişilerin portrelerini yaparak yaşamını sürdürür. Bunlardan biri de, 60 yaşına yaklaşmış tek gözlü şair d'Annunzio'dur. (Fotoğraf 3-4) Daha sonar, aralarında bir ilişki başlar. 1920'lerin faşist İtalya'sında Papa ve Duçe'den (Mussolini) sonra en prestijli insanı olarak görülen d'Annunzio ile Mihri'nin ilişkisi, şair Tevfik Fikret'den sonra kabul edilmesi ve hazmı gerçekten zor bir beraberliktir. Mihri, İtalya'da d'Annunzio'nun yardımıyla Papa'nın portresini yapar ve kiliselere ikona (dinsel imge) resimleri çizer.

Gabriele d'Annunzio, İtalyan yazar-şair ve asker olarak, yazı ve eylemleriyle İtalyan faşizmini ve özellikle Mussolini'yi etkilemiş biridir. Milliyetçi düşünceyle yazdığı ve çoğunlukla kahramanlık konuları etrafında gelişen şiirler, hikayeler ve romanlarla faşist bir duyarlık yaratmaya çalıştı. Birinci dünya savaşında İtalya'nın Fransa ile birlikte savaşa katılmasını savunan d'Annunzio, savaş sırasında İtalya hava kuvvetlerinde pilot olarak görev aldı ve savaşa bir gözünü verdi; ismi ülke genelinde duyuldu. Milliyetçi akımlarla ilişkisi her zaman iyi olan d'Annunzio, İtalya emperyalizminin yeni topraklar kazanmasını istiyordu. Birinci dünya savaşından sonra İtalya'ya verileceği kabul edilen Dalmaçya sahilindeki Fiume'in (Rijeka) verilmemesi üzerine, bin askerlik bir lejyon birliğiyle kenti işgal etti ve yönetimi eline aldı. İtalyan hükümetine danışılmadan gerçekleştirilen bu hareket Fransa ve ABD hükümetlerince tepkiyle karşılandı. Buna rağmen işgal, d'Annunzio başkanlığında bir hükümet kurulmasına taraftar olan Mussolini ve İtalyan Faşist Hareketi'nden büyük övgü aldı. İtalya hükümetinin gönderdiği savaş gemilerinin Fiume'i kuşatması üzerine, d'Annunzio kenti boşaltmak zorunda kaldı. Bu geri adıma rağmen d'Annunzio İtalya'da ulusal kahraman gibi görüldü; Mussolini bu hareketi nedeniyle onu Montenevoso Prensi yaptı ve 1937'de Kraliyet Bilimler Akademisi'nin başına getirdi. Ancak d'Annunzio göreve başlayamadan ölür!

Fotoğraf 3: Mihri Müşfik

Fotoğraf 4: Gabriele d'Annunzio

Mihri, 1927'de Atlantik'i aşacak bir geminin güvertesinde, iki yıl sonra çökecek olan New York Borsası ve sonrasında tarihin gördüğü en büyük ekonomik krizin kopacağı kapitalizmin başkentine doğru yola çıkar. Aç kalacak milyonların ülkesine yapılan bir yolculuktur bu. New York'a gittikten bir yıl sonra sergi açar ve ikinci dünya savaşı yıllarında New York'da yayınlanan dergilerin kapaklarına illüstrasyonlar yapar. (Yalman, 1943: 293) Selim İleri, *Mihri Müşfik: Ölü Bir Kelebek* adlı tiyatro oyununda Mihri'yi, "sergiler bana göre değil, Paris zenginlerinin portrelerini yaparak hayatını kazanan bir kaldırım ressamı sayabilirsiniz beni" diye konuşturarak, sanatta özgün bir tarz peşinde olmadığını dile getirmiştir. (1998: 69) Mustafa Kemal, Papa, Edison ve Roosevelt gibi sayısız ünlünün portrelerini yapan Mihri, son yıllarında derin pişmanlığını dile getirir:

"Senelerce çalışmakla ben neye muvaffak oldum? Hiç...Üstelik sıhhatimi kaybettim. Vaktiyle Herkül idim. Şimdi merdivenleri bile çıkamıyorum. Sanat beni bu hale koydu. Hele gözlerim hiç görmüyor. Çifte çifte gözlük kullanıyorum. Parasızım. Bizim gibi Avrupa'ya nazaran geri kalmış bir memlekette sanatkarın yolu kadar güç bir yol yoktur. Bizinkisi fazlaca fedakarlık isteyen bir meslek. Bugün bana, gençliğimi hediye etseler bu meslek uğruna çektiklerimi çekmek korkusundan redederdim. Çektiğim meşakkatleri bir ben bilirim bir de Allah bilir. Her sanatkar karşısında sanatkarı daima kendisinden aptal görür! Onun on senede yaptığını kendisinin bir senede yapacağını sanır. Bir iki yıl içinde hayatını kurtaracağına, köşeyi döneceğine emindir. Heyhat ve yine heyhat! İşte sanatın esrarı buradadır. Sanatkarın yolu yürüdükçe uzar gider." (Caner, 2011: 163)

Mihri'nin tam da söylediği gibi bütün bu çaba ve didinmesi boşunaymışçasına yaşamı New York'daki Kimsesizler Mezarlığı'nda son bulmuştur. d'Annunzio'nun bir sanatçı arkadaşına yazdığı mektupta yaşamında ve zihnindeki Mihri imgesini şöyle kurmaktadır:

"Odalık Mihri ne yapıyor? Hiç haber alamadım kendisinden. Eğer onu görürsen benim adıma kucakla, ancak bu kucaklama haremağası kucaklaması olsun." (Caner, 2011: 145)

Doğuyu, Osmanlı'yı oryantalist bir zihinle algılayan d'Annunzio'ya göre Mihri, 'cariyeler şehrinden gelmiş bir odalık'tır. Genç ve güzel bir ressam olan Mihri d'Annunzio için böyle görülürken; Mihri için o, bir güce yaslanma ihtiyacı veya kendisine bir şair olarak duyduğu hayranlığın imgesi olabilir miydi? Acaba Mihri, 1922'de Roma'da

Mussolini'nin faşist ideolojisinin dünyayı bir yokoluşa götürdüğünü göremedi mi? Kendisi gibi aşk kırıklıkları yaşayan şair Elsa Triolet'in günlüğündeki şu sözleri, benzer kadınların karmaşık ruh dünyasını ele vermektedir:

"Aşk ilişkilerinin bana neden acı verdiğini anladım. Erkeklerden çok şey istiyorum, bütün düşüncelerini öğrenmek istiyorum, onlardan yararlanmak istiyorum. d'Annunzio, *Ölüm Zaferi* adlı kitabında etkileyici bir dille anlatmış tüm bu düşünceleri." (1997: 32) Yıllar önce, 17 yaşında Moskova'da yaşayan ve daha sonra şair Louis Aragon ile evlenerek Paris'teki bohem sanat yaşamına katılacak olan Elsa Triolet'in, kendi düşüncelerine yandaş olarak d'Annunzio'yu seçmiş olması ilginçtir.

Gabriele d'Annunzio ile Antonio Aniante'in İtalya'da kitaplarını bastıkları yayınevi aynı iken, Avrupa'da başgösteren milliyetçi yükseliş ve faşizm ülkeleri gibi onlar üzerinde de dağıtıcı bir etki yaratmıştır. Aniante, 1934 yılında *Gabriele d'Annunzio: St. Jean du Fascizm / Gabriele d'Annunzio: Faşizmin Azizi* (Gabriele d'Annunzio: Faşizmin Azizi) adında bir kitap yazarak, kaba ve gülünç D'Annunzio portresini yapı sökme uğratır. Aniante'in Paris'te müdürü olduğu Galerie Librairie Jeune Europe'da 1931 yılında 'Altı Torinolu/Grup Altılı' (Gruppo Dei 6) adında bir sergi düzenler ve grup üyeleri aynı yıl anti-faşist bir topluluk olan "Özgürlük ve Adalet"e katılırlar. (Pelvanoğlu, 2011: 70) Hale'nin aynı çevrede bulunduğu Fernand Leger, Paul Signac ve Andre Derain gibi sanatçılar da anti-faşist bildiriler hazırlamış sanatçılardır.

Hale'nin teyzesi Mihri'ye nazire yaparcasına ve onun d'Annunzio ile olan ilişkisini tersyüz edip yalanlarcasına İtalyan edebiyatçı Aniante ile birlikte yaşaması çarpıcı bir gerçekliktir. Aniante, Mussolini faşizminden kaçarak Paris'e sığınan, sonradan politik bir figür haline gelmiş bir entellektüeldir. Ülkesinden Mussolini hakkında yazdığı kitap nedeniyle kaçmış ve vatan haini ilan edilmiştir. Hale, için bir zamanlar d'Annunzio ile aralarında su sızmayan bir teyzeyi Aniante'ye açıklamak oldukça zor olsa gerek. Üstelik Aniante, d'Annunzio üzerine tam da o günlerde eleştirel bir kitap olan *Gabriele d'Annunzio: St. Jean du Fascizm* yazmak üzere çalışırken! d'Annunzio, yeni kurulmakta olan Türkiye cumhuriyetinin, türk kimliğinin yerleştirilmesi ve ulus devletin kurumsallaşması için düşüncelerini örnek aldığı bir kişidir aynı zamanda. Daha sonra, d'Annunzio'nun düşüncelerini rehber kabul ederek yayımcı bir politika geliştiren Mussolini'nin 'akdeniz'i İtalyan gölü yapmak' hedefi nedeniyle bu ilgi ve sempati sona erdi ve d'Annunzio'nun ülkemizdeki itibarı da sarsıldı.

Sonuç

Kültür ve sanat yaşamında yenileşme arayışları ve modernleşme çabaları söz konusu olduğunda ülkemizde yoğunluklu olarak egemen bir erkek dünyası ve erkek isimleri ön plana çıkmaktadır. Oysa bu değişimde başı çekenlerin içinde çok sayıda kadın vardır. Mihri ve Hale, kendileriyle birlikte diğer birçok kadınla ülkemizdeki kültür yaşamının adları çoktan unutulmuş figürleridir.

Hale, uzun yıllar Paris'te kalmış ve kendini tüm benliğiyle sanatına adanmış bir ressamdır. Üstelik, hastalık ve ameliyatlardan iyice çökmüş, zayıflamış bedeni ve gücünün çok üzerinde bir şekilde çabalayarak, yoksullukla boğuşarak bunu yapabilmıştır. Sanayi-i Nefise'deki asistanlığını ve oradan alacağı maaşı riske ederek, bağımsız, özgür ve bohem bir sanat yaşamını tercih etmiştir. Sanat eleştirmenleri, sanat eğitimi için yurt dışına gönderilen gençler arasında Hale'nin ayırt edici resim başarısının altını çizmektedirler. Hale'nin sanattaki yeteneği ve resimdeki başarısının dönemin sanat başkenti olan Paris'te tüm çağdaşı sanatçılar da kabul etmişlerdir. Ölümünden sonra, Fransa gazeteleri onun sanatı ve yapıtları hakkında sayfalarca yazılar yazdılar.

Mihri'nin İstanbul'da başlayıp; Fransa, İtalya ve Amerika'daki Kimsesizler Mezarlığı'nda sona eren yaşamı, sıradışı bir sanatçı portresidir. Özgün bir sanat tarzı çabasına girmeksizin, daha çok ünlülerin portrelerini yaparak ve eğitimci kimliğiyle ön plana çıkmaktadır. Kendi bildiği ve belirlediği yoldan ilerleyerek, çağdaş sanatın içinde bulunduğu durumu sorun etmeksizin, sürekli resim üretmiştir.

Mihri ve Hale, teyze-yeğen olarak sanat eğitimi ile ilgili ilk temaslarından sonra kendi yollarında özgür bir sanatçı duruşuyla yürümüşlerdir. Fakat bu akrabalık ve eğitimci-öğrenci ilişkisinde Hale'nin konumu devamlı olarak, bizzat kendi yaşamıyla da deneyimleyerek, Mihri'yi düzeltici bir biçimde ilerlediği görülür. Mihri'nin karşı çıkmasına rağmen, resim yapma konusunda ısrar eder ve çağdaş sanatın önemli temsilcilerinden biri olur. Mihri'nin İtalyan faşizminin ünlü şairlerinden olan d'Annunzio ile ilişkisini, İtalyan Mussolini faşizminden kaçarak kurtulabilen yazar Aniante ile sevgili olarak karşılar. d'Annunzio, adı çıkmış bir çapkın olarak Mihri'yi 'cariyelerin şehrinden gelmiş odalık' olarak anarken; Aniante, Hale'yi büyük bir tutkuyla sevmekte ve sayısı bilinmeyen ameliyatlarda hep başında beklemektedir.

Mihri ve Hale, farklı mecralardan ve yollardan giderek; özgür ve bağımsız sanatçı tavrının, bohem sanatçı yaşantısının ilk örnekleri oldular. Bu yaşantı, her birinin ayrı ve çok ağır bedeller ödedikleri bir şekilde gelişti. Osmanlı gibi uzun yıllar suret yasağına takılı kalınan bir yapıdan sonra; cumhuriyetle birlikte gelişen sanat ortamına ve modern yaşama hızla uyum sağlayan, bu konuda öncü bir rol üstlenen Mihri ve Hale gibi kadınların bu çabalarının karşılığı tüm benzerleri gibi baskı ve dışlanma şeklinde olmuştur. Mihri ve Hale hiç tereddüt etmeden, yurt dışına çıkmış ve sanat yeteneklerini kanıtlamış, dünya sanatının parçası olabilmüşlerdir.

Kaynakça

- Açba, Leyla. (2010), Bir Çerkez Prensesinin Harem Hatıraları, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Aksel, Malik. (2010), Sanat Hayatı, Resim Sergisinde Otuz Gün, Yayına Hazırlayan: Beşir Ayvazoğlu, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Aksel, Malik. (2011), Sanat ve Folklor, Yayına Hazırlayan: Beşir Ayvazoğlu, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Aniante, Antonio. (1939), Vaktinden Evvel Yaşlanmış Bir Gencin Hatıraları, İstanbul.
- Caner, Emre. (2011), Mihri Müşfik Hanımın İzinde, İstanbul: Kapı yayınları.
- İleri, Selim.(1998), Mihri Müşfik: Ölü Bir Kelebek, İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Pelvanoğlu, Burcu. (2007), Hale Asaf, İstanbul: YKY.
- Sarp, Nilgün. (2011), Bir Osmanlı Prensesi Ressam Mihri Müşfik, İstanbul: CB Matbaacılık.
- Tansuğ, Sezer. (1996), Çağdaş Türk Sanatı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Toros, Taha. (1988), İlk Kadın Ressamlarımız, İstanbul: Ak Yayınları.
- Triolet, Elsa. (1997), Kaderin Oyunları, Bir Bencilliğin Günlüğü, İstanbul: Telos Yayıncılık.
- Turani, Adnan. (2004), Dünya Sanat Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yalman, Ahmet Emin. (1943), Havada 50.000 Kilometre Seyahat, İstanbul: Vatan Matbaası.

Görsel Kaynaklar

http://it.wikipedia.org/wiki/Gabriele_D'Annunzio

<http://www.raphaelpricert.com/RPricertFr/AAniante.htm>

<http://dijitaltugra.blogspot.com.tr/2011/08/ilk-turk-kadn-ressam.html>

<http://www.istanbulkadinmuzesi.org/hale-asaf>

<http://arsiv.indigodergisi.com/54/nk.htm>

<http://www.gunde1resim.com/post/15883948475/ressam-hale-asaf-1905-1938-resim>